

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
МУ Управление образования Каа-Хемского района
МБОУ СОШ с.Дерзиг-Аксы Каа-Хемского района

СОГЛАСОВАНО
Зам. директора по УВР
МБОУ СОШ с.Дерзиг-Аксы

Донгак
« 31 » 08

Донгак Ю.Ю.
2023г.

УТВЕРЖДАЮ
Директор МБОУ СОШ с.Дерзиг-Аксы

Салчак
Салчак А.А.
2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета

«Родной (тувинский) язык»

наименование предмета (курса)

для 3 класса

на 2023/2024 учебный год

Дерзиг-Аксы
2023г.

Тайылбыр бижик

3-кү класстын тыва дыл программазын Тыва Республиканың ниити өөрөдилгезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарынга дүүштүр тургускан. Ук программа Тыва Республиканың өөрөдилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызының өөрөдилге-методиктиг чөвүлелиниң чөпшээрели-биле 2008 чылда чырыкче парлаттынып үндүртүнгөн.

Өөрөдилгиг план Э.Д. Ондарның «Методиктиг сумелериниң» (дөрт чылдыг эге школаның 3-кү класзының «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл – 1988ч) дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларнын шингээди алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын тыва дыл программазынын негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларынга А.А. Алдын-оолдуң «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы» - биле хынаарын сүмелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөрөдилгезинин национал девискээр кезээ 3-кү класс өөреникчилериниң ниити сайзыралынче, оларнын билииниң практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемнииниң, дес-дараалашкаанын, коргузуглуунуң болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларнын назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

3-кү класска Ш.Ч. Сат, Н.Ч. Дамба, Н.М. Ондар «Тыва дыл» номун Тыва Республиканың ниити болгаш профессионал өөрөдилге яамызы бадылап, 2013 чылда парладып үндүргөн. Ниитизи-биле программа ёзугаар 3-кү класска тыва дыл неделяда 2 шак, чылда 68 шак кылдыр бердинген.

3-кү класска тыва дылды ооредириринин кол сорулгалары:

1. Уругларны медреселдиги-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр ооредир;
2. Оларга торээн дыл литература талазы-биле эге билиглерни бээр;
3. Уругларны ном ажыглаарынга чанчыктырар болгаш оларнын дылга сонуургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чуткулун хайныктырар;
4. Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга ундезилээш, оореникчилерни материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээр;
5. Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер;
6. Ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол богаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни чанчыктырар.

Ниитизи-биле программа ёзугаар 3-кү класска тыва дыл неделяда 2 шак, чылда 68 шак кылдыр бердинген.

Улдун	Диктант	Эдертиг	Чогаадыг
1-ги улдун			
2-ги улдун			
3-кү улдун			
4-кү улдун			
Шупту:			

I. 3-кү классты доозуп тура тыва дылда программаны билип алганынын планнатынган туннелдери.

Личностуг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медресеп билири.
- оорөдилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Тыва дылды билири дээрге-ле национал культуранын чоргааралы болур.

- Кижилернин угаан-бодалын болгаш сагыш-сетклин илередир дылдын ангы-ангы хевирлерин сайзырадып билири
 - Чоннун аас-чугаазынын аялгаларынче кичээнгей салып билири.
 - Тыва дылга сонургалы бедип, ону хандыр ооренири болур.
 - Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур.
 - ооредилгеже, эртем – билигже чуткулдуу;
- Оореникчилерге хевирлеттинер билиглер:
- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медресе билири.
 - Тыва дылды эстетиктиг овор-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.

Предметтиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш хол-ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;
- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;
- состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар);
- чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;
- домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарын-га чарар;
- домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;
- коллективти-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары.

- Тыва дылда синоним, антоним состерни деннеп тургаш тып билири;
- Бердинген состун долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;
- Бодунун кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;
- Чогаадыг бижип тургаш бодунун узел-бодалын долузу- биле бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- Домакта состернин аразында харылзаазын тып, оларны сос каттыжышкыннарынга чарып билири;
- Домактын синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;
- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;

Метапредметтиг

Регулятивтиг эге школанын доозукчезунун өөренип алган турар билиглери:

- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.
- Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунуң кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры.
- Мергежилгелер бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медреселдиг шилип алыр ужурлуг.
- Өөредилге үезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм ёзугаар кылып билир ужурлуг.
- Бодунуң болгаш эжиниң орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билир ужурлуг.

Эге школанын доозукчузунун өөренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажылдажыышкын үезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарынга болгаш ажыл үезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунуң ажылын планнап билири;

өөредиглиг эге школанын доозукчузунун өөренип алган турар билиглери:

- өөредилгеге херек билиглери энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, өөредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;
- Белен таблица, схемаларны, сөзүглелдерни долдуруп билири;
- Дылда үннерни, үжүктөрү, сөстүң кезектерин, домак кежигүннерин, бөдүүн домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деннеп, бөлүктөп билири;
- План ёзугаар өөрөнгөн материалды бөлүктөп, түңнөп билири;
- Номчаан сөзүглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;
- Сөстөрдө орфограммаларны тып билири;

Чогаадыкчы ажылдар.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- План езугаар созуглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыкларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медреселдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл үезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа үезинде ажыглап билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Бодунун чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.
- Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири;

МЕТАПРЕДМЕТТИГ

Регулятивтиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.
- Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунун кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры.
- Бодалгалар бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медреселдиг шилип алыр ужурлуг.
 - Ооредилге үезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билер ужурлуг.
 - Бодунун болгаш эжинин орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билер ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажылдажыышкын үезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарынга болгаш ажыл үезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунун ажылын планнап билири;

Ооредиглиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Ооредилгеге херек билиглери энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;

- Белен таблица, схемаларны, созуглелдерни долдуруп билири;
 - Дылда уннерни, ужуктерни, состун кезектерин, домак кежигуннерин, бодуун домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деннеп, болуктеп билири;
 - План езугаар ооренген материалды болуктеп, туннеп билири;
 - Номчаан созуглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;
 - Состерде орфограммаларны тып билири;
- Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:
- Херек билиглерни библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
 - Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;
 - Логиктиг угаап боданышкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;
 - Алган медээлерни критиктиг унелеп билири;

Коммуникативтиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Чугаанын диалог хевирин билири.
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурдуг.
- Оореникчилер аразында сумележип тургаш ниити туннеди ундуруптери
- Бодунун узел-бодалын илередип билири.
- Билдинмес чуул бар болза катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг.
- Бот-боттарынын аразында хынажып база кошкак ооренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда оске кижилернин узел – бодалдарын база дыннап, унелеп билири;
- Уруглар боттарынын аразында дузалажып тургаш бот-боттарынын аразында хыналданы шын чорудуп билири;
- Аас чугаага ооренип алган билиглерин шын ажыглап билири;
- Эжинге дамчыдар херек медээни долу болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;

Тыва дылда чыл тончузунде оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медереп билири.
 - Ооредилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
 - Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары;
 - Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеринчилер;
 - Домак кежигуннери: чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери.
 - Коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.
 - Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;
 - Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билер ужурлуг.
 - Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
 - Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурлуг.
- Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;
- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медрес билип, эстетиктиг омур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Медресдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

II. Эртемнин допчугу 3-ку класс.

КАТАПТААШКЫН. Уннер болгаш ужуктер (бо темага хамаарышкан ажылдарны ооредилге чылынын дургузунда чорудар). Ажык болгаш ажык эвес уннер, оларны ужуктер-биле демдеглээри. Состун дазылын тодарадыры. Торел состер тывары. Состерни кожурери.

Состернин слог болгаш ун-ужук анализи, состерни хажыдышкын чок, ужуктер кагбайн, ужуктер солувайн, бижип чанчыгарынга оон ужур-дузасы.

Дакпырлап бижиир ажык эвес уннер.

Дулей (куштуг болгаш кошкак), ыткыр кошкак ажык эвес уннерни шын бижири.

Ъ (кадыг демдек) хереглээри.

Домак. Домактын чугула кежигуннери.

СОСТУН ТУРГУЗУУ. Состун уткалыг кезектеринин дугайында ниити билиг: дазыл, чогаадылга болгаш оскертилге кожумактары.

Дазыл, чангыс дазылдыг состер. Оскертилге кожумаа.

Тургузуу бодунун состернин оскертилге кожумактарын тып билири.

Чогаадылга кожумаа. Бодунун тургузуглуг состернин чогаадылга кожумактарын тып билири.

Состерге чогаадылга болгаш оскертилге кожумактарынын дес-дараалашкаа.

Сос иштинге тт, нн, кк деп дакпырлаан уннернин ужуктерин бижири.

Тып, тик, ток, тырт, теп, тут деп состерни болгаш оларнын уткалыг хевирлерин шын бижири.

ЛЕКСИКА. Состун лексиктиг утказын тодарадыры. Кожурген болгаш хой уткалыг состер тывары. Оларны чугаага шын ажыглап билири.

ЧУГАА КЕЗЕКТЕРИ. Чугаа кезектери-биле ниити таныжылга: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, ат орну, наречие, сан ады, эвилелдер, эдеринчилер, артынчылар.

ЧУВЕ АДЫ. Чуве ады, оон утказы, айтырылары. Чуве адынын саннарга оскерлири (чангыстын саны, хойнун саны). Хойнун санынын кожумактарын шын бижири.

Чангыстын санында чуве аттарын падежтерге оскертири, падежтерин ылгап билири.

Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак чуве аттары.

Бодалды шын чиге илередирде чоок уткалыг чуве аттарындан эн тааржырын шилип билири.

ДЕМДЕК АДЫ. Демдек ады, оон утказы, айтырылары. Демдек аттарын чуве аттары-биле ажыглаары. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак демдек аттары. Бодалды шын болгаш чиге илередир демдек адын шилип билири.

ЭДЕРИНЧИЛЕР. Эдеринчилернин дугайында ниити билиг. Эн хереглеттингир эдеренчилерни (дээш, дег, дугайында, -биле, ышкаш, башка) практика кырынга ажыглап билири.

КЫЛЫГ СОЗУ. Кылыг созу, оон айтырылары. Кылыг созунун уелерге оскерлири (амгы уе, эрткен уе, келир уе). Болбас кылдынын илередир кылыг состери.

ДОМАК. СОС КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ. Медээ, айтырыг, алгы домактары (чугаалаар сорулгазынын аайы-биле), кыйгырыг болгаш кыйгырыг эвес домактар (у наяны-биле).

Кол сос, соглекчи—домактын чугула кежигуннери. Ийиги черге кежигуннер (хевирлерге чарбас). Домакта сосстернин харылзаазы. Делгеренгей эвес болгаш делгеренгей домактар. Домак соолунге улуг сек, айтырыг, кыйгырыг демдектери.

Сос каттыжышкыны. Сос каттыжышкынында сосстернин харылзаазы. Сос каттыжышкынында озек болгаш чагырткан сос.

СОЗУГЛЕЛ. ХАРЫЛЗААЛЫГ ЧУГАА. Созуглел болгаш оон кол бодалы. Созуглелдин ады (эгеzi). Созуглелдин янзылары: тоожуушкун, чурумал, угаап боданышкын (ниити таныжылга). Созуглелде даяныр сосстер.

Созуглелдин янзыларынын (тоожуушкун, чурумал, угаап боданышкын) болгаш чугаа стильдеринин (чугаалажыр, албан-ёзу, чечен чогаал стильдери) дугайында ниити билиг (таныжылга).

Созуглелди логика талазы-биле тонген кезектерге чарары, оларга ат (эге) бээри. Башкынын удуртулгазы-биле созуглелдин планын тургузары.

Созуглелдин кезектерин болгаш кезек бурузунде домактарны харылзаштырары (хенертен, бир катап, оон соонда, долгандыр дээн чергелиг сосстер- биле, ат оруннары болгаш эвиллдер дузазы-биле).

Созуглелдернин кол бодалын тодарадыры. Тоожуушкун янзылыг созуглелдин тургузуунун схемазы (эгеzi, кол кезээ, тончuzu).

Белен азы коллективтиг тургускан план ёзугаар тоожуушкун янзылыг созуглелдин эдертии (аас-биле).

Баш удур белеткел-биле элээн каш сюжеттиг чуруктар азы чангыс чурук езугаар оореникчилернин корген-билгенинге хамаарышкан (оюннар, хайгааралдар, экскурсиялар дугайында дээш о.ё.) аас болгаш бижимел чогаадыглар. Чурумал болгаш угаап-боданышкын хевирлиг 2—3 хире домактарны аас болгаш бижимел ажылдарынче киирири.

Бодунун дугайында кыска чага бижиири.

Элдек-эвилен болурунун дурумнери. Аас болгаш бижимел чалалга, байыр чедиришкени.

Дилег илередиринин сосстерин ажыглаары.

СЛОВАРЬЛЫГ МЕРГЕЖИЛГЕЛЕР (бо ажылды ооредилге чылынын дургузунда чорудар)

Ангы-ангы чугаа кезектеринге хамааржыр чангыс дазылдыг сосстер тывары. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак сосстер тывары.

Бодалды илередирде эн херек состу шилип билири.

ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА ООРЕНГЕНИН КАТАПТААРЫ. Созуглел болгаш домак. Медээ, айтырыг, алгы домактары. Кыйгырыг домактары.

Состун тургузуу. Ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижиири. Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, сан ады, эдеринчилер..

ЧАРАШТЫР БИЖИЛГЕ

Бижилге гигиеназынын чанчылдарын улам сайзырадыр. Чангыс шугумга бижииринче оореникчилерни шилчидер мергежилгелер.

Оореникчилерге берге биче, улуг ужуктерни болгаш оларнын каттыжышкыннарын бижидерин уламчылаар: 1) з, к, в, ч, б, д, у, ү, я дээш о. ё.; 2) Г, П, Т, Р, З, Е, Ю, У, Y, Д, Ф, К, В дээш о.ё.; 3) Пп, Чч, Рр, Вв, Зз, Уу дээш о.ё. Ол, ое, се, ас, үе, до дээн чергелиг ужуктер каттыжышкынын узуктел чок тудуштурарынга мергежилгелер.

Тус-тузунда оореникчилернин холунун ужуунде чараш, тода бижииринин талазы-биле хажыдышкыннарны болгаш четпестерни эдер сорулга- биле, ужуктерни болгаш оларнын элементилерин, сосстерни болгаш домактарны бижидер чергелиг мергежилгелерни кылдыртыры.

Состе ужуктерни болгаш одуругда сосстерни чангыс аай хемчээлдиг ийленчек болгаш шын кылдыр коргузуп, ужуктернин бедиин, калбаан шын сагывышаан, чангыс доора шугум кырынга бижиири.

Дурген бижип ооредиринге мергежилгелер. Дурген санаашкын ёзугаар болгаш адап турда сосстерни, домактарны бижири.

Алфавиттин бичи ужуктерин янзы-буру шыйыглар-биле каттыштырбышаан, дурген тудуштур бижири.

Элээн дурген темп-биле адаан домактарны болгаш улуг эвес, кыска созуглелди хары угда бижип шыдаптарынга оореникчилерни чанчыктырар.

ШЫН БИЖИЛГЕЗИН САКТЫП АЛЫР СОСТЕР:

Ада-чурт, ажил-агый, ажиттынар, апаар (болу бээр), апаар (алгаш баар), артык, боочепсек, бора-хокпеш, бомбурзек, вертолёт, дангырак, демир-орук, дортен, дуккур, душтеки, инек-караа, имиртин, ирт, катаптаар, каттыжар, каттырар, куш-культура, малгаш, мурнуку, начын, ниити, ортулук, оттур, ыттар, ортенир, почта, радио, сугтарар, суггаттыг, телевизор, томаанныг, тураскаал, угаан-сарыыл, хана солун, харыысалга, хаттыг, хуусаа, чадаг-терге, четче, четтирер, чинге-тараа, чунар-бажын, чурттакчы, чуктээр, шокар, шопулак, эртине, эртер (хурал эртер), эрттирер (хуралдыэрттирер).

Оореникчилернин билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чанчылдарынга кол негелделер.

Оореникчилер 3-ку класс дооскаш, дараазында билиглерни алган турар:

состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары; чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеренчилер; домак

кежигуннери: чугула (кол сос болгаш соглекчи) болгаш ийиги чергенин.

Оореникчилернин алган турар мергежилдери:

шын бижилгезин ооренип алганы сосстерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш холужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге

бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;

фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, сосстерде уннерни болгаш

ужуктерни шын тодарадып билири;

сосстерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар);

чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;

домакта сосстернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарын-га чарар;

домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;

коллективтии-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Уругларнын бижээн диктантыларынга демдек салырынын нормалары

5 демдек:

а) Орфографтыг частырыглар болгаш эдилгелер чок.

б) Ужуктерни тудуштуруарын сагып, бижээни арыг.

4 демдек:

а) 1-2 орфографтыг частырыглар эрттирипкен

б) 2-3 хире эдилгелер кылган.

в) Ужуктер тудуштуруарында чамдык частырыглар эрттирипкен, шала шевергин эвес бижээн.

3 демдек:

а) 3-5 чедир орфографтыг частырыглар эрттирипкен.

б) 3 тен хой эвес эдиглер кылган.

в) Ужуктер тудуштурарында хой частырыглар эрттирген болгаш чуттуг бижээн.

2 демдек:

5-тен ору орфографтыг частырыглар кылган.

Частырыглар деп санаар чуулдер

Состерни шын бижииринин ооренген дурумун часканда, состерде ужуктерни эрттирипкен ийикпе, азы оскерткенде, сосу оске сос –биле солупканда, программада ооренип эрткени бижик демдектеринге болгаш словарь состреинге частырыг эрттиргенде.

Частырыглар деп санаас чуулдер

- 1) Ооренмээн дурумунге частырыг. Бир эвес диктантагы ындыг состер таваржы бээр болза, баш бурунгаар самбырага бижиир.
- 2) Домак соолунге улуг сек салбайн, дараазында домакты улуг ужук-биле бижэнде.
- 3) Бир сосу оске сос-биле солупкан, ынчалза-даа утказы оскерилбээнде.

Чангыс частырыг деп санаар чуулдер

- 1) Чангыс ол-ла сос катаптап турда, чижээ: туткан деп сосун эгезинде т-нын орнунга д-ны бижээн.
- 2) Эскет чок эрттирипкен 2 частырыгны чангыс деп санаар.
Оларга хамааржыр частырыглар:
 - а) чангыс ужукту азы слогту катаптап бижипкенде (турганган);
 - б) сосу чедир биживээнде;
 - в) сосу кожургеш, ийиги кезээн дараазында одуругга бижиирин уттупканда;
 - г) чангыс сосу ийи катап бижипкенде, частырыг деп санаас.

Грамматиктиг сайгарылгаларга демдек салырынын нормалары

5 демдек – чангыс-даа чазыг чокта.

4 демдек – бир частырыг эрттиргенде.

3 демдек - ийи частырыг эрттиргенде азы кылза чогуур сайгарылганын бирээзин куусетпээнде.

2 демдек – ооренген дурумнерин грамматиктиг сайгарылгага ажыглап шыдавас таварылгада.

Улдун туннелинин хыналда ажылынга диктант созуглелинден ангыда, кандыг-даа грамматиктиг сайгарылга бердинген болза, оларнын демдектерин тус-тузунда салыр. Бир эвес олар чангыс ол темага хамаарышкан болза, чангыс демдекти салып болур. Чижээ: узадыр, кыскаладыр адаар ажык уннерге диктант бижиткеш, ол-ла темага фонетиктиг сайгарылга берген болза, чангыс нити демдек салыр.

III Тематиктиг планнаашкыны

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Хуну		ЦОР/ЭОР
			План	Эрттир.	
	Ийиги болгаш ушку класстарга ооренген чуулдерин катаптаары				
1	Домак. Домактын чугула кезигуннери. Уннер болгаш ужуктер	1			...domakdomaktin-chugula-kezhigunneri...
2	Кым? Чуу? деп айтырыгларга харылаттынар состер.	1			
3	Чыл эгезинин хыналда диктант«...».	1			
4	Частырыглар-биле ажыл. Канчап тур? деп айтырыгга харылаттынар состер.	1			kanchap...dep_aytyrygga_haryylattynar...

5	Хуу аттарга улуг ужуктер.	1				klassy/raznoe/konspekt...huu-attarny...
6	Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар состер.	1				myshared.ru>slide/1239205/
	Уннер болгаш ужуктер					
7	Ажык уннер. Кыска болгаш узун ажык уннер.	1				2016/10/31/kyska-bolgash...azhyk-unner
8	Ок-биле адаар ажык уннер.	1				razrabotka-okbile-adaar-soster-klass...
9	Кадыг (ь) болгаш чымчак (ь) демдектиг состер	1				...-unnug-sosterge
10	Е,ё,ю,я деп ужуктерлиг состер.	1				pourochnie...yazika-klass-3550772.html
11	Ч.с. Эдертиг «...»	1				
12	Диктант «...» Темазы «Ажык уннер болгаш ужуктер»	1				
13	Частырыглар-биле ажыл. Куштуг, кошкак, эн кошкак ажык эвес уннер.	1				kushtug-koshkak...en-koshkak-azhyk-eves
14	Сос иштинге ажык эвес уннерни шын бижири.	1				.../16/rodnoy-yazyk-0
15	1-ги улдуннун хыналда диктантызы	1				
16	Частырыглар-биле ажыл. Эгезинге п болгаш т бижиир состер.	1				egezinde-td-dep-unner-kingen-soster...
17	Катаптаашкын. Бот ажыл.	1				
	Состер					
18	Состер.Состун тургузуу(составы)	1				prezentaciya-sostun-truguzaa-dazil...
19	Дазыл болгаш кожумак.	1				sostun...dazil-kozhumak-902169.html
20	Чангыс дазылдыг состер.Торел состер.	1				-changys-dazyldyg-soster
21	Сос иштинге катаптаан ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири.	1				.../16/rodnoy-yazyk-0
22	Тып,тик,төк.тырт,теп,тут деп состерни кожумактар немежирге, шын бижири.	1				kartochki-potuvinskomu...3-klass.html
23	Ч.с. Чогаадыг «...»	1				
24	Частырыглар-биле. Катаптаашкын.	1				
25	-дыр (-дир.-дур, -дур,-тыр,-- тир,-тур.-тур) деп артынчыларны шын бижири.	1				dir-dir-dep-artinchilarnin...484311.html
26	Дефистеп бижиир нарын состер.	1				shkola...defistep-bizhiir-naryn-soster

27	Дефистеп бижиир нарын состер.	1				
	Чугаа кезектери.					
28	Чугаа кезектери. Ниити билиглер.	1				pourochnie...yazika-klass-3550772.html
29	Чуве адын оске чугаа кезектеринден ылгап билири.	1				presentation/1909
30	Чуве аттарынын саннарга оскерлири.	1				chuve-attarynyn-sannarga-oskerliri
31	2-ги улдуннун хыналда диктант «...» Темазы «Состер. Чуве ады»					
32	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.					
33	Чуве адынын падежтерге оскерлири.	1				karta-po-rodnomu-iazyku...
34	Чуве адынын падежтерге оскерлири.	1				
35	Чуве аттарынын хамаарылга хевирлери	1				
36	Чогаадыг «...» арын 62	1				
37	Частырыглар-биле ажыл. Хуу аттарны шын бижири.	1				huu-attarny-shyn-bizhiiri...
38	Хуу аттарны шын бижири.	1				
39	Диктант «...» Темазы «Хуу аттар»	1				
40	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1				
41	Демдек адынын дугайында ниити билиг.	1				/demdek-ady
42	Демдек адынын чуве ады-биле холбаазы.	1				infourok.ru Начальны е классы
43	Чоок(синоним) болгаш удурланышкак (антоним) уткалыг демдек аттары	1				2020/02/17/kadyg-demdek...
44	Сан адынын дугайында ниити билиг.	1				infourok.ru Другое
45	Тун болгаш дугаар сан аттары.	1				
46	Сан аттарын шын бижири.	1				Презентация по родному языку на тему Сан ады
47	Диктант «...» Темазы « Сан аттары»	1				
48	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1				
49	Эдеринчилер	1				...karta-po-rodnomu-iazyku...
50	Кылыг созунун чуве ады-биле холбаазы.	1				2021/02/13/kylyg-sozu
51	3-ку улдуннун хыналда диктант «...»					

	Темазы «Чугаа кезектери»					
52	Кылыг созунун болур болгаш болбас хевирлери.	1				Кылыг-созунун...болбас...
53 54	Кылыг состеринин уелерге оскерлири.	2				кылыг...оскерлири.doc x
55	Диктант «...» Темазы «Кылыг созу»	1				
56	Частырыглар-биле ажыл. Чугаа кезектерин быжыглаашкын.					infourok.ru Начальны е классы
	Домак					
57	Домак дугайында ниити билиг. Харылзаалыг чугаа.	1				prezentaciya...tuvinskomu...domak-3-klass...
58	Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары.	1				domak-medee...kyigyryg-domaktary.html
59	Домактын чугула кежигуннери.	1				user/shozhap73/file/5493130/
60	Ийиги черге кежигуннери.	1				...2016/02/07...iyigi-cherge-kezhigunneri
61	Домакта санай адаан состернин аразынга биче сек	1				oschool-chal-kejig.rtyva.ru ?page_id=182
62	Домакта состернин харылзаазы.	1				domakta-sosternin-kharylzaazy.html
63	Созуглел.	1				urok...rodnomu...sozuglel-3-klass.html
64	Диктант «...» Темазы «Домак»	1				
65	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1				
66	Чыл тончузунун хыналда диктантызы «...» Темазы «Домак»	1				
67	Частырыглар- биле ажыл. Катаптаашкын.	1				
68	Чыл дургузунда ооренгенин катаптаар.	1				